

EMOCIONALNA OPORA V OMREŽJIH SREDNJE IN STAREJŠE GENERACIJE V ČASOVNI PERSPEKTIVI

Povzetek. *V sodobnih pogojih ekonomske in kulturne negotovosti in ranljivosti postanejo družinske in sorodstvene vezi pomemben vir emocionalnega povezovanja in opore. V članku s kvantitativnimi in kvalitativnimi podatki ugotavljamo, kakšno vlogo igrajo družina, sorodstvo in prijatelji ter drugi člani omrežij v emocionalni opori srednje in starejše generacije ter kakšne spremembe se kažejo v času oz. dveh opazovanih letih (1987 in 2005). Rezultati analize kažejo, da je pomen družine in sorodstva v zagotavljanju čustvene opore pri obeh generacijah močno prisoten v obeh točkah opazovanja. Ugotovili pa smo tudi, da je opora znotraj družine oz. sorodstva še vedno spolno določena. Intervjuvanke so poročale, da dajejo več opore moškim, kot pa jo prejemale od njih, manjšo čustveno vpletenost moških pa so pripisale pomanjkanju sposobnosti in znanja – dejavnikom onkraj osebne izbire. Prav tako se je pokazalo, da se močno identificirajo s svojo tradicionalno terapevtsko vlogo, s čimer ohranjajo spolno asimetrijo v emocionalni opori. Po drugi strani ugotavljamo, da ženske preko te vloge izvajajo oblast na mikroravni družinskega življenja kot področju, kjer se preko mehanizmov nadzorovanja in normalizacije nadzoruje in »disciplinira« vedenje družinskih članov.*

Ključni pojmi: *socialna omrežja, emocionalna opora, čustva, ženske, družina.*

Uvod: emocionalna opora kot oblika emocionalnega dela

Emocionalna opora je vrsta socialne opore, usmerjena v zadovoljevanje emocionalnih potreb individua v stresnih in kriznih življenjskih situacijah z namenom varovanja in izboljšanja njegovega psihološkega počutja. Zajema niz vedenj in ekspresivnih aktivnosti, ki izražajo skrb, sočutje in razumevanje ter konkretno pomoč pri reševanju osebnih stisk in soočanju s kriznimi situacijami. Takšni izrazi bližine, empatije in zaupnosti vzbujajo v prejemni-

* Dr. Zdenka Šadl, docentka na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Dr. Valentina Hlebec, izredna profesorica na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

ku emocionalne opore občutek lastne vrednosti in intimne povezanosti z drugimi. Bolj ko so posamezniki vključeni v odnos, odzivni na psihološke težave drug drugega, bolj ko razumejo drug drugega in si v tem pogledu pomagajo, močnejša je (emocionalna) solidarnost med njimi. Emocionalna opora je pomembna ne le za kakovostno emocionalno življenje individua, ampak tudi za kakovosten odnos z drugimi, saj predstavlja enega od načinov ustvarjanja intimnosti in ohranjanja odnosne harmonije. Emocionalno oporo nudijo neformalni in formalni viri; formalni viri se opirajo na bolj tehnično znanje in profesionalne norme, medtem ko so neformalni viri opore (npr. družinski člani, prijatelji) motivirani v glavnem z občutki bližine in naklonjenosti.

Primeri emocionalne opore so poslušanje, dajanje nasvetov za delovanje, razumevanje dane situacije, vživljanje v vlogo drugega, ustvarjanje bližine, izražanje topline, skrbi, zaupnosti, spoštovanja ter fizične naklonjenosti (objemanje, poljubljanje, dotikanje, držanje roke), tolažba ipd. Oseba, ki nudi emocionalno oporo, investira v omenjene aktivnosti svojo energijo, čas, trud in znanje/izkušnje, kar pomeni, da opravlja delo, ki je prav tako zahtevno in naporeno kot ostale oblike dela. Zato je pomembno, da emocionalno oporo konceptualiziramo kot obliko (emocionalnega) dela. Pojem emocionalno delo zajema aktivnosti emocionalne opore, vendar ima širši pomen, saj obsega tudi aktivnosti pritiska in grožnje (npr. delo izterjevalcev dolgov, policistov). V originalni opredelitvi (Hochschild, 1983: 7) se nanaša na prizadevanje po ustvarjanju duševnih transformacij tako pri prejemnikih storitev v javni sferi dela kot tudi pri prejemnikih v zasebni sferi in pomeni »urejanje čustev za ustvarjanje javno opazljivih obraznih in telesnih izrazov«. Tradicionalno konceptualizacijo emocionalnega dela sprejemajo številni avtorji. Npr. R. Erickson (2005: 338) definira emocionalno delo kot »aktivnosti, ki povečujejo emocionalno dobro počutje drugih in ki zagotavljajo emocionalno oporo«, koncept emocionalno izkazovanje M. Rosenberga (1990: 4) pa se nanaša na »samoregulacijo emocionalnega izražanja z namenom ustvarjanja namernih učinkov na duševna stanja drugih«. Podobno opredelitev najdemo pri P. Englandu in G. Farkasu (1986, cit. v Strazdins in Broom, 2004: 357), ki emocionalno delo povezujeta s »prizadevanji po razumevanju drugih, sočustvovanju z njimi v danih situacijah, občutenju njihovih čustev kot svojih lastnih«. Emocionalno delo v domačem okolju pa po L. Strazdinsu (2000, cit. v Strazdins in Broom, 2004: 357) zajema delovanja in namene po izboljšanju psihološkega dobrega počutja drugih oz. »vedenja, usmerjena v izgrajevanje pozitivnih emocij in bližine oz. v popraviljanje in reguliranje negativnih emocij in medosebnih konfliktov«.

Danes ljudje vstopajo v odnos s pričakovanjem, da jim bo nudil intimnost, spolni užitek in emocionalno oporo (Giddens, 2000). Čeprav je emocionalna opora ključna za doseganje in vzdrževanje intimnosti v odnosih ter

bi zato pričakovali enakopravno udeležbo partnerjev v emocionalno podpornih izmenjavah, študije (pregled v Kunkel in Burleson, 1999: 307-08; Ryan et al., 2000: 147-48) kažejo, da je distribucija emocionalnega dela spolno določena. Večji del emocionalnega dela v družini opravijo ženske (Duncombe in Marsden, 1993 in 1995; DeVault, 1999; Erickson, 1993 in 2005; Hochschild, 1989). V literaturi je nudenje opore na splošno pojasnjeno kot posledica spolnih vlog in osebnostnih značilnosti, ki izhajajo iz spolno diferencirane socializacije. Čeprav se vloge spolov spreminjajo, pa imajo razlike v interakciji lahko pomembne implikacije za socialno (emocionalno) oporo (Vaux, 1988: 165). Ženske in moški imajo različne izkušnje z dajanjem oz. prejetjem emocionalne opore v medsebojnih odnosih: moški prejema več emocionalne opore od svojih partneric kot ženske od svojih partnerjev; moški kažejo manj odzivnosti na potrebe drugih v družini. Ženske imajo tako v primerjavi z moškimi manjši dostop do čustvenih virov znotraj družine, s tem pa so ogrožene tudi skupnostne norme vzajemnosti in odzivnosti, ki podpirajo večji del sodobnih družinskih odnosov (Clark in Reis, 1988 v Strazdins in Broom, 2004).

Emocionalna opora je najbolj pogosto proučevana oblika socialne opore in obenem označena kot ena najodločilnejših vrst opore, saj olajšuje spopadanje s specifičnimi stresnimi dejavniki in spodbuja dobro počutje skozi vsa življenjska obdobja (Ryan et al., 2000: 146). Povezavo med emocionalno oporo in psihološkim dobrim počutjem (ki ga Diener et al. (1999) opredeljujejo kot odsotnost negativnih emocionalnih stanj, prisotnost pozitivnih izkušenj in globalno zadovoljstvo z življenjem) potrjujejo številne raziskave (Burleson, 2003; Reis in Collins, 2000; Vandervoot, 2000; Wills in Shinar, 2000). Dostopnost (opredeljena kot občutek, da so drugi »tukaj«, na razpolago v primeru krizne situacije) in dejansko prejemanje emocionalne opore pa med vsemi vrstami socialne opore tudi najbolj neposredno povečujeta posameznikovo zadovoljstvo s samim odnosom. Zadovoljstvo z odnosom pa se povečuje s pomočjo več mehanizmov: prvič, v stresnih situacijah emocionalna opora prepreči emocionalni umik in izolacijo, ki ogrožata odnos; drugič, opora deluje preventivno na depresijo; tretjič, pomoč v stresnih situacijah zadrži stopnjevanje konflikta; četrto, opora povečuje emocionalno intimnost odnosa (Cutrona, 1996 v Cramer, 2004: 535).

V literaturi se kot najpogostejši indikator emocionalne opore pojavlja možnost, da se posameznik zaupno pogovarja s člani omrežja o težavah, povezanih z zdravjem (v Hamilton in Sandelowski, 2004: 793). Imeti zaupnika je tako še posebej pomemben napovedovalec kakovostnega odnosa in dobrega počutja (Antonucci et al., 1998: 70). Prisotnost oseb, ki jim posameznik zaupa stvari, ki so zanj pomembne, meri tudi Antonuccijin (1986) vprašalnik, ki ga v pričujočem prispevku uporabljamo za kvantitativno oceno emocionalne opore. Poleg zaupanja drugim se kot oblike emocionalne opore

pojavi se tudi naslednje »modalitete«: prisotnost drugih (v smislu »biti tukaj«), ki se nanaša na sporočila članov omrežja, da so dosegljivi in voljni pomagati na katerikoli način, ki ga posameznik potrebuje (gre za obliko tovarištva, ki ne vključuje pogovora, kaže pa na pomembnost neverbalnih izrazov naklonjenosti in skrbi, ki so v raziskavah socialne opore manj pogosti); spodbudne besede, ki so verbalni izrazi, ki jih prejemnik opore zaznava kot pozitivne, njihov namen pa je vzpodbujanje njegove pozitivne samoocene; aktivnosti, ki odvrtajo pozornost od težav, npr. pogovor o temah, ki se ne vrtijo okoli trenutnih skrbi, sprehodi, izleti v naravo, nakupovanje; varovanje in »nadzorovanje« v smislu zaščite posameznika pred nadaljnjo škodo in negativnimi posledicami situacije, v kateri se nahaja (Hamilton, 2004: 795).

Emocionalna opora je še posebej pomembna za starejše. Čustvena pomoč, ki so je deležni, se neločljivo povezuje z uspešnim staranjem in pozitivnim afektivnim profilom, v katerem so simptomi depresije in negativni afekti minimalni, pozitivni afekti in zadovoljstvo z življenjem pa visoki (Isaacowitz in Seligman, 2003). Starejši ljudje, ki imajo močna omrežja socialne opore, se bolj učinkovito spopadajo s škodljivimi učinki stresnih situacij kot njihovi vrstniki, ki ne gojijo tesnih vezi z drugimi (Krause, 2004: 616). Emocionalno oporo starostnikov nudijo predvsem partnerji in otroci (Kogovšek et al., 2003), kot kažejo dostopni kvantitativni podatki.

Če podrobneje pogledamo dostopne kvantitativne¹ podatke (Šadl, 2005; Hlebec in Kogovšek, 2005) glede na dve generaciji (srednja in starejša) v letih 1987 in 2005, se pokaže, da sta bila v letu 1987 za ženske najpomembnejša vira za pogovor o pomembnih osebnih zadevah partner in prijatelji (31 % in 23 %), prav tako v letu 2002 (29 %) (Šadl, 2005). Če pogledamo starostne skupine (Hlebec in Kogovšek, 2005), je za drugo generacijo (starostna skupina 25–34 let) v letu 1987 značilno, da so trije viri pogovorov približno enakovredni – partner in prijatelji (24 %), ter sodelavci (22 %). V letu 2002 sta za drugo generacijo (starostna skupina 35–49 let) najbolj značilna vira partner² (50 %) in prijatelji (23 %). Za tretjo generacijo (starostna skupina 50–64 let) so v letu 1987 najpomembnejši viri emocionalne opore trije, in sicer partner (34 %), prijatelji (26 %) in sosedje (16 %). Za tretjo generacijo (starostna skupina 65–75) v letu 2002 velja, da sosedje nadomestijo otroci (21 %), vloga partnerja ostane enaka, pomen prijateljev pa se nekoliko zmanjša (17 %).

1 Za potrebe primerjalne analize smo opazovali dostopne podatke v dveh sekundarnih raziskavah (več o tem v Hlebec in Kogovšek, 2003), narejenih v letih 1987 in 2002. Da bi primerjali starostne skupine med seboj, so oblikovane naslednje skupine: 18–24, 25–34, 35–49, 50–64 in 65–75 let. Tako spadata druga in tretja generacija v letu 1987 v starostne razrede 25–34 in 50–64 let. V letu 2002 pa sta druga in tretja generacija v starostnih razredih 35–49 in 65–75 let. Izbrani starostni razredi večinoma zajemajo opazovano drugo in tretjo generacijo pri kvalitativnem opazovanju.

2 V naslednji starostni skupini se delež partnerja zmanjša na 41 %, pojavijo se otroci kot pomemben vir emocionalne opore.

Mandič in Hlebec (2005) ugotavljata, da lahko pri nudenju socialne opore govorimo o pomembni vlogi družine. Partner ter medgeneracijske vezi med starši in otroki so še vedno najpomembnejši viri socialne opore. Najvidnejša sprememba je manjša heterogenost diskusijskih omrežij, ki je značilna predvsem za moške, saj so v letu 1987 pogostejše kot partnerko in prijatelje za pogovor o pomembnih zadevah izbrali sodelavce in sosede. Pri ženskah ni opaziti teh razlik, saj so partner in prijatelji najpogostejši viri v obeh letih. Pojasnilo gre iskati v več smereh. Morda so se v obeh letih spremenile teme pogovorov – v letu 1987 so bile med aktualnimi temami verjetno tudi politične spremembe v ožjem in širšem okolju. Morda pa izginotje sodelavcev in sosedov s pomembnega mesta v diskusijskih omrežjih ni le posledica dejstva, da 'velika politika' ni več zanimiva skupna tema pogovora, ampak tudi posledica upada šibkih vezi na delovnem mestu in v stanovanjskem okolju po odpravi nekdanje organiziranosti in nanjo vezanih ritualov srečevanja/sestankovanja.

Metoda in podatki

Z raziskavo smo želeli ugotoviti, kakšno vlogo igrajo družina, sorodstvo in prijatelji ter drugi člani omrežij v emocionalni opori srednje in starejše generacije ter kakšne spremembe se kažejo v času oz. dveh opazovanih letih (1987 in 2005). Zanimali so nas torej viri in značilnosti emocionalne opore v dveh različnih družbeno-ekonomskih kontekstih ter primerjava obeh generacij. Podatki o omrežjih socialne opore in emocionalni opori so bili zbrani pri predmetu Sociologija spolov v marcu leta 2005. Študentje, ki so podatke zbrali, so se udeležili uvajanja v terensko delo, ki je podrobneje opisano v Hlebec (glej prispevek v isti številki). Omrežja socialne opore in emocionalna opora so izmerjeni za dve generaciji (starši in stari starši) v letu 1987 in za tri generacije (študentje, starši in stari starši) v letu 2005. Omrežje socialne opore je bilo izmerjeno z Antonuccijinim merskim instrumentom (1986), ki je bil razvit z namenom opazovanja socialnega omrežja starejših, vendar se je uporaba tega instrumenta dobro obnesla tudi pri mlajših ljudeh, prav tako ga uspešno uporabljajo v različnih okoljih (Nadoh et al., 2004; Podreberšek, 2005). Omrežje socialne opore se izmeri s pomočjo skice treh koncentričnih krogov, ki predstavljajo omrežje. Člane omrežja se identificira z vprašanji o ljudeh, ki so posamezniku tako blizu, da brez njih ne bi mogel živeti, o ljudeh, ki so mu malo manj blizu, a so še vedno pomembni, in o ljudeh, ki so mu še manj blizu, a še vedno spadajo v omrežje. V izvirnem Antonuccijinem instrumentu se potem izmeri vrsta izmenjav emocionalne opore, to so vprašanja o ljudeh iz omrežja, (1) ki jim posameznik zaupa stvari, ki so zanj pomembne, (2) ki mu povrnejo samozavest, ko se počuti negotovega, (3) ki mu dajejo občutek, da ga spoštujejo, in (4) s katerimi se pogovori, ko je

vznemirjen, nervozen ali depresiven. Izmenjava opore je izmerjena v obe smeri, tj. opora, ki jo posameznik prejema iz omrežja, in opora, ki jo posameznik omrežju daje. To so kvantitativni indikatorji omrežja socialne opore in izmenjave emocionalne opore.

Emocionalno oporo dveh generacij smo poglobljeno opazovali tudi s kvalitativnim intervjujem dveh generacij (stari starši, starši) v dveh časovnih točkah – retrospektivna rekonstrukcija emocionalne opore za leto 1987 ter opis in ocena emocionalne opore v letu 2005. Emocionalno oporo smo opazovali po posameznih podtematikah: (1) kakovost socialnega omrežja v primeru čustvenih težav (odzivnost oz. neodzivnost omrežja), (2) učinek emocionalne opore (percepcija in ocena pomoči), (3) vzajemnost opore (ego kot dajalec in prejemnik opore ter percepcija opore) in (4) razumevanje dobrega počutja oz. čustvenega zadovoljstva. Najprej smo želeli zajeti zaznavo emocionalno podpornih in manj podpornih odnosov v omrežju (vprašanje samoumevnosti opore), zatem pa tudi značilnosti teh odnosov – kako oz. na kakšne načine člani omrežja nudijo oporo in zakaj določene oblike oz. načini emocionalne opore ustvarjajo dane učinke pri prejemnikih opore (tj. pri intervjuvankah). Z vprašanjem »Zakaj si/bi prosil/a za pomoč osebe, ki si jih omenil/a?« smo želeli odkriti, ali je pomoč odvisna predvsem od učinkov normativnih pričakovanj (občutek dolžnosti) ali pa v glavnem od kvalitete odnosov samih (emotivni razlogi, utemeljeni na izbiri in ne na krvnih vezeh). Potem nas je zanimalo zadovoljstvo z oporo, ki jo intervjuvanci nudijo in prejemajo – kaj jim pomeni, da nekomu pomagajo oz. da so sami deležni pomoči. Posebej smo želeli raziskati delitev emocionalne opore glede na spol, torej vprašanje, ali imajo moški in ženske v družinskem kontekstu enak dostop do emocionalnih resursov. Na koncu pa nas je zanimalo, kakšne pomenje intervjuvanci sploh pripisujejo čustvom, dobremu počutju in zadovoljstvu. S posebnim sklopom vprašanj smo zajeli tudi percepcijo sprememb v socialnem omrežju (ali in kako so se člani omrežja spremenili ter zakaj).

Kombinacija obeh pristopov omogoča poglobljeno opazovanje več vrst emocionalne opore, saj smo v obstoječih kvantitativnih podatkih (Šadl, 2005) primerjalno obravnavali kot edini indikator emocionalne opore le pogovor o pomembnih zadevah. Tako razširjamo razsežnosti emocionalne opore ter raziskujemo tudi pomen, ki ga dajalcem emocionalne opore in izmenjavi opornih dejanj pripisujejo ljudje sami.

Demografske značilnosti vzorca

V članku opazujemo emocionalno oporo v dveh generacijah (starši in stari starši) v letih 1987 in 2005, zato bomo na kratko predstavili demografske značilnosti opazovanih oseb. Ker imamo skupaj opazovanih le 16 star-

šev in 16 starih staršev, so v preglednicah predstavljene le absolutne vrednosti. Med starši smo imeli le dva moška in 14 žensk, med starimi starši tri moške in 13 žensk. Med demografskimi značilnosti sva opisali tiste značilnosti, ki so tesno povezane s spremembami v sestavi omrežja socialne opore. V letu 1987 so vse osebe, razen ene, v obeh generacijah poročene, v letu 2005 pa so spremembe predvsem v tretji generaciji, kjer je polovica ovdovelih in po ena oseba v obeh generacijah ločena. Pri delovni aktivnosti so v letu 1987 in 2005 delovno aktivni vsi iz generacije staršev, pri generaciji starih staršev pa je v letu 1987 polovica še aktivnih, v letu 2005 pa so vsi že upokojeni. Dosežena stopnja izobrazbe se ne spreminja, razen v generaciji starih staršev je ena oseba pridobila višjo izobrazbo. Pri kraju bivanja imamo zelo malo sprememb, ki bi jih lahko opazili na nivoju skupine opazovanih oseb.

Preglednica 1: Demografske značilnosti opazovanih oseb

	Zakonski stan			Delovna aktivnost			Dosežena stopnja izobrazbe		
leto 1987	poročen	ovdovel	ločen	zaposlen	upokojen	drugo	2-3-letna poklicna šola ali manj	srednja šola	višja šola in več
2. generacija	15	1	0	16	0	0	4	7	5
3. generacija	15	1	0	8	7	1	11	2	3
leto 2005									
2. generacija	15	0	1	15	0	1	4	7	5
3. generacija	7	8	1	0	15	1	11	3	2

	Kraj bivanja			Starost			
leto 1987	večje mesto	majhno mesto	ali kraj podeželje	min.	maks.	povprečje	stand. odkl.
2. generacija	9	4	3	25	33	30	2,4
3. generacija	11	4	1	48	65	55	4,6
leto 2005							
2. generacija	8	5	3	43	51	48	2,4
3. generacija	11	3	2	66	83	73	4,7

Kvantitativne značilnosti omrežja emocionalne opore

V preglednici 2 so predstavljene sestava omrežja emocionalne opore v celoti ter spremembe v obeh generacijah v obeh letih. Najvidnejše razlike pri opazovanju ljudi, ki jim posameznik zaupa stvari, ki so zanj pomembne, v primerjavi s kvantitativnimi podatki, zbranimi na reprezentativnih vzorcih (Šadl, 2005; Mandič in Hlebec, 2005; Hlebec in Kogovšek, 2005), so majhna vloga sodelavcev in sosedov ter pomembna vloga družinskih virov, kar je skladno z ugotovitvami kvantitativne analize na reprezentativnih podatkih. Omenjene razlike so lahko tudi posledica drugega merskega instrumenta, saj vprašalnik Antonuccijeve (1986) poudarja pomen najbližjih članov socialnega omrežja (družina in prijatelji). V tem smislu gre tudi iskati pojasnila glede večje vloge staršev in otrok pri dajanju emocionalne opore ter pomembne, a manjše vloge prijateljev.

Z analizo kvalitativnih intervjujev smo zbrali vrsto podatkov o kvaliteti emocionalnih omrežij, (ne)samoumevnosti emocionalne opore, njenih učinkih, (ne)recipročnosti ter subjektivnih pomenih, ki jih intervjuvanci pripisujejo opori in emocionalnemu zadovoljstvu v življenju. V nadaljevanju bomo kvaliteto (odzivnost) omrežij in oblike emocionalne opore tematizirali skozi perspektivo spola, ostale rezultate raziskave pa bomo predstavili na drugem mestu.

Preglednica 2: Sestava omrežja za izbrane opore

opora	n	n*	partner	starši	otroci	bratje, sestre	drugi sorodniki	sorodniki skupaj	prijatelji	sosedje	sodelavci
<i>leto 1987</i>											
<i>2. generacija opora</i>											
<i>a4a</i>	4,94	4,44	36,34	22,69	0,00	4,63	8,69	72,35	22,10	1,39	2,08
<i>opora</i>											
<i>a4b</i>	3,75	3,50	37,14	15,33	0,00	5,63	7,71	65,80	26,90	0,00	5,21
<i>opora</i>											
<i>a4c</i>	7,13	5,75	23,29	23,13	2,33	5,90	16,95	71,60	19,73	1,33	5,11
<i>opora</i>											
<i>a4d</i>	3,25	3,06	33,56	15,85	0,00	5,58	9,08	64,06	26,04	0,00	7,81

			<i>partner</i>	<i>starši</i>	<i>otroci</i>	<i>bratje, sestre</i>	<i>drugi sorodniki</i>	<i>sorodniki skupaj</i>	<i>prijatelji</i>	<i>sosedje</i>	<i>sodelavci</i>
<i>opora</i>	<i>n</i>	<i>n*</i>									
<i>leto 1987</i>											
<i>3. generacija opora</i>											
<i>a4a</i>	6,00	5,44	20,15	3,04	28,96	8,62	13,35	74,12	15,05	3,19	7,64
<i>opora</i>											
<i>a4b</i>	4,19	3,69	25,01	2,50	25,49	13,75	10,27	77,02	13,92	2,03	7,03
<i>opora</i>											
<i>a4c</i>	8,38	6,88	13,69	2,67	32,52	13,69	15,16	77,73	18,60	2,83	0,83
<i>opora</i>											
<i>a4d</i>	3,50	3,25	24,48	3,33	27,29	13,23	3,33	71,67	22,08	3,13	3,13
<i>leto 2005</i>											
<i>2. generacija opora</i>											
<i>a4a</i>	4,75	4,25	31,16	8,87	36,49	4,69	3,59	84,81	13,18	0,63	1,39
<i>opora</i>											
<i>a4b</i>	2,63	2,38	27,98	0,00	30,36	2,98	6,55	67,86	25,00	4,76	2,38
<i>opora</i>											
<i>a4c</i>	7,56	5,69	8,85	10,24	21,04	7,44	20,33	67,91	27,72	2,89	1,48
<i>opora</i>											
<i>a4d</i>	2,50	2,31	39,52	6,55	24,05	4,17	5,00	79,29	18,33	0,00	2,38
<i>3. generacija opora</i>											
<i>a4a</i>	4,31	3,44	10,78	0,00	40,44	11,11	21,67	84,00	14,00	2,00	0,00
<i>opora</i>											
<i>a4b</i>	3,56	2,63	9,56	0,00	41,61	8,79	31,06	91,03	5,13	2,31	0,00
<i>opora</i>											
<i>a4c</i>	8,94	7,13	7,71	0,00	29,53	16,99	36,06	90,29	7,05	1,88	0,00
<i>opora</i>											
<i>a4d</i>	3,06	2,38	18,08	0,00	41,10	1,92	20,93	82,03	13,74	2,31	0,00

a4a: Ali obstajajo ljudje, ki jim zaupaš stvari, ki so zate pomembne?

a4b: Ali obstajajo ljudje, ki ti povrnejo samozavest, ko se počutiš negotov/a glede česa?

a4c: Ali obstajajo ljudje, ki ti dajejo občutek, da te spoštujejo?

a4d: Ali obstajajo ljudje, s katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen/a, nervozen/a ali depresiven/a?

Odzivnost omrežja v primeru čustvenih težav

Odzivnost omrežja v primeru čustvenih težav pri obeh generacijah bomo analizirali s pomočjo kvalitativnih podatkov, s katerimi smo pridobili dostop do neposrednih razlag o izkušnjah s prejemanjem opore. Intervjuvance smo spraševali tudi o oblikah emocionalne opore, ki so jo prejeli, ter o pomenih, ki jih pripisujejo lastnemu podpornemu delovanju v emocionalnem omrežju.

Intervjuvanci so povedali, da je bil v primeru čustvenih težav odziv omrežja v glavnem zelo dober, bližnji so pokazali veliko razumevanja in v glavnem so nudili vso emocionalno oporo, ki so jo potrebovali. V pogovoru so sogovorniki opisali tudi konkretne vrste opore, ki so jih nudili ljudje iz njihovih omrežij. Te oblike emocionalne opore sovpadajo s tistimi, ki jih v svoji študiji navaja J. B. Hamilton (2004: 795): prva vrsta opore je »prisotnost drugih« (imenovana tudi opora »biti tukaj«), ki se nanaša na sporočila članov omrežja, da so dosegljivi in pripravljeni pomagati na katerikoli način; druga vrsta opore so spodbudne besede, katerih namen je pomirjanje in vzpodbujanje pozitivne samoocene, prejemnik opore te verbalne izraze pomoči zaznava kot pozitivne in motivirajoče; tretja vrsta opore pa se nanaša na aktivnosti, ki prejemnika opore zamotijo oz. mu omogočijo, da preusmeri pozornost s trenutnih težav na druge teme.

Prisotnost drugih: sporočila v smislu »mi smo tukaj«, na razpolago, če bo to potrebno:

(1)

SIS-122-Anja-2005

Točno vem, da mi bodo sigurno priskočili na pomoč ... Na primer, če bi jaz zdajle ... zbolela, sem prepričana, da bi skakali in letali okoli mene ... nimam bojazni, da bi ostala brez pomoči.

(2)

SIS-130-Anita-2005

Vem ... da mi bodo pomagali ter da mi bodo stali ob strani, če bi prišlo do kaj hudega.

(3)

SIS-130-Alja-1987

Mislím, da bi mi vsi pomagali, če bi imela probleme ...

(4)

SIS-128-Fani-2005

Smo zelo čustvena družina, ki si rada pomaga in zna tudi prisluhniti.

Spodbudne besede: tolaženje, dajanje nasvetov, opogumljanje, razumevanje, prigovarjanje, opominjanje:

(5)

SIS-130-Anita-2005

Odzvali so se tako, da so me potolažili in da so mi dali kakšne nasvete.

(6)

SIS-123-Barbara-2005

Te peljejo v to »dej, dej ne, dej pejt iz tega ven, zdej je pa že čas«. Te bodrijo.

(7)

SIS-123-Barica-2005

Mislim, da me razumejo, mi prigovarjajo naj se potrudim ... da naj hodim okrog ... da se ne smem zaležat, ampak biti čim bolj aktivna.

(8)

SIS-128-Jagoda-2005

Potolažili so me ...

I: Kaj so ti govorili?

Da bo bolje, da bo minilo ... pomaga mi tako, da mi marsikdo pove, da je bil še kdo drug tako bolan in se je pozdravil in se bom tudi jaz ...

(9)

SIS-114-Janez-2005

Največkrat me opominjajo, da naj živim zdravo, da naj se ne razburjam ...

Aktivnosti, ki preusmerjajo pozornost od skrbi: odpeljati ven, narediti kakšno veselje, peljati na sprehod, izlet, vpisati v društvo, pripovedovanje o lastnih težavah:

(10)

SIS-123-Barica-2005

Skušali so mi pomagat na vse načine ...

I: Kakšni so bili ti načini?

Spraviti me kam od doma, me s kakšno stvarjo razveselit ... Že vsak razgovor, prijazna beseda, kakšni skupni izleti. To me je postavilo ... En možev prijatelj me je vpisal v planinsko društvo in to mi je zelo pomagalo, ker tam pri vseh fizičnih naporih se mi je psiha dobesedno pomirila.

(11)

SIS-128-Fani-2005

Ko sem bila zadnjič slabe volje ... sem odšla na daljši sprehod s prijateljico in me je potolažila, da vendarle ni vse tako črno in slabo ...

(12)

SIS-123-Barbara-2005

Ti govorijo o svojih problemih, ali pa »dej nehi, kva ti, sej to ni nič, lej kaj mam pa jst«, pa nekako ti takrat dobro pride, da ti še drugi postrežejo s svojimi problemi. Mogoče potem vidiš, da imajo pa res še hujše, da je bolj upravičeno, da so v takem stanju kot pa ti ...

Sogovornice so odzivnost omrežja opredelile v splošnem smislu: »so me potolažili«, »mislim, da bi mi vsi pomagali«, »ti govorijo o svojih problemih« itd. Vendar se je v nadaljevanju pogovora pokazalo, da je emocionalna opora v omrežjih naših intervjuvank izrazito spolno določena: nudijo jo v glavnem ženske – hčere, matere in druge sorodnice, prijateljice in sosede.

(13)

SIS-119-Danica-2005

Dobro, dobro so se odzvali, moram reči, predvsem XX (sestra), YY (nečakinja) ter (NN) soseda.

(14)

SIS-123-Barica-2005

V veliko oporo mi je bila hčerina družina in moja mami, sva-kinja in delno sestra ... Prigovarjali so mi, predvsem XY (hčerka), da se vse da urediti, naj delam na tem ... slonim predvsem na hčerki.

(15)

SIS-123-Barbara-2005

... so sigurno ženske tiste, ki se lažje o teh stvareh z njimi pogovarjam ... v podzavesti veš, da se tudi s temi travmami srečujejo ... Tako da, ene par teh oseb je res takih, ki vem, da lahko tudi totalno zatravmirana se obrnem na njih ... dejansko skačemo ena drugi v pomoč.

(16)

SIS-122-Anja-2005

Bolj se ženske med sabo pomenimo.

I: H komu se potem ponavadi zatečete po pogovor?

Pri čustveni potrnosti ali ko imaš takšne težave, sigurno največkrat k hčeri, ker je najbolj mehko bitje, ker razume in te potolaži.

(17)

SIS-122-Anja-1987

Največjo pomoč smo si nudile prijateljice ... smo si dovolj pomagale, se podpirale med sabo zaradi zakonskih problemov ... Smo se zelo veliko pogovarjale o tem.

(18)

SIS-130-Anita-1987

Nisem bila nikjer odklonjena, če sem *katero* kaj prosila, če sem rabila pogovor ... (poud. av.)

(19)

SIS-128-Fani-2005

Velikokrat, velikokrat jo (prijateljico) pokličem, se sprehodi in potarnava.

(20)

SIS-128-Fani-1987

Imela sem zelo dobro prijateljico, s katero sva se ogromno pogovarjali, tudi mama je bila mlajša ... sva se pogovarjali o problemih.

(21)

SIS-117-Dragica-2005

Takrat sem ji (tašči) z razgovorom veliko pomagala ... z razumevanjem, potrpljenjem, pogovorom.

Pri reševanju čustvenih težav so se intervjuvanke v glavnem obračale na druge ženske iz svojega omrežja, obenem pa so močno poudarile neparticipacijo moških v emocionalni opori. Ženske se sicer obrnejo po emocionalno oporo tudi na partnerja, ampak – kot kažejo kvantitativni podatki – partner je pri obeh generacijah žensk v obeh opazovanih letih edini nosilec opore le pri manjšem številu intervjuvank in še to pri tistih, ki imajo izrazito majhno emocionalno omrežje (2–3 osebe). Moške iz svojih omrežij so opisale kot manj rahločutne za čustvene potrebe drugih oz. kot manj razumevaljoče in komunikativne v primerjavi z ženskami.

(22)

SIS-123-Barbara-2005

V bistvu ni nobenega moškega sogovornika, ki bi to zelo razumel. Ne vem, ali moški sploh nimajo tovrstnih problemov ali jih skrivajo ... Eni pač, ki doživljajo iste situacije, to razumejo in ti hočejo na nek način pomagati, tudi sprejmejo to stanje. Tisti pa, ki se s temi težavami ne sooča sam, mu je to nekaj čisto nerazumljivega, neznanega in pač to zelo težko sprejme. Tudi nima ne potrpljenja ne idej, kako in kaj bi ti pomagal. In se potem to tudi z njim ne moreš pogovarjati.

(23)

SIS-122-Anja-2005

Moški ne znajo pomagati, če je nekdo slabe volje, če ima čustvene težave, če ima probleme. Ne znajo ... Ženske se spet drugače odzovemo ... poizkušamo potolažiti. Tudi mene lažje potolaži na primer hči kot sin, ker njemu je to tako: vrže čez ramo, gremo, adijo, saj bo vse v redu ... ženske, ki jih jaz poznam, so večinoma kar mojega mnenja, da z moškimi se kaj pomeniti, kakšen globok pogovor imeti, je težka.

(24)

SIS-122-Irena-2005

Moški so bolj vase zaprti, veliko lažje se pogovoriš z žensko, ker ženska te razume, ker ima tudi ona svoja čustva taka. Ženske smo bolj čustvene narave ... Če pa imaš kakšno težaško delo, potem boš pa moškega prosil, da ti pomaga ... Če nekoga rabiš za klepet ... ne moreš prositi moškega ... ker postanejo kolerični. Če pa rečeš ženski, bo to z veseljem storila.

(25)

SIS-110-Hana-2005

Sem bila zelo čustveno prikrajšana, bližino partnerja sem takrat zelo pogrešala ... nekje moraš zapolniti to praznino in to enostavno iščeš v določenem prijatelju ali prijateljici, ker takrat trenutno sem imela prijateljico, da sem ji lahko zaupala in ji potožila.

(26)

SIS-130-Alja-1987

Mislim, da bi mi vsi pomagali, če bi imela probleme, morda nekateri moški manj, ker se s tem niso ukvarjali dosti. Mislim, da bi mi bolj pomagale ženske ...

Odsotnost emocionalne participacije znotraj ožje družine se kaže ne le kot značilnost odnosa mož-žena, temveč tudi na relaciji sin-mati. Primer spolne označenosti emocionalnega omrežja v tej relaciji se dobro pokaže v Anjinem primeru – citat (16), (17) in (23). Ko sta bila njena otroka (sin in hči) še majhna, so se v družini veliko pogovarjali in skupaj reševali probleme. Sedaj, ko sta odrasla, pa se je emocionalna podporna vez s sinom razrahljala, saj se materi ne zaupa več (ima tudi partnerko) in ne kaže (več) posluha za njene težave. Hči pa ji je v tem pogledu še vedno zelo blizu, v njej vidi veliko zaupnico – druga drugi nudita vso emocionalno oporo, ko je to potrebno. Sliko vase zaprtih moških v družini potrjuje tudi pripovedovanje Anjine mame Anite. Obe za pogovor najrajši izbereta drugo žensko, pravzaprav isto osebo: babica vnukinjo in mama hči.

Sogovornice so poudarile emocionalno izoliranost, tj. večjo zadržanost (manjšo zaupljivost in odprtost) moških tudi v primeru, ko moški nastopajo v vlogi prejemnikov emocionalne opore, same pa v vlogi ponudnikov te opore.

(27)

SIS-123-Barbara-2005

... v tem mojem krogu ali pa tudi, če bi šla izven tega kroga, ne poznam prav veliko moških, ki bi se s temi čustvenimi problemi odpirali, pa prišli do mene. V bistvu so bolj zaprti, bolj hočejo to sami razrešiti. Ali pa ne vem s kom ... Še na primer fotr, v bistvu je to prikrit vse. Ne bo odprt prišel pa rekel: »Ti, jaz imam pa ta problem.«

(28)

SIS-122-Anja-1987

Ko mu je umrla mama, je bilo to zanj grozno, tako kot je prav gotovo za vsakega otroka, ko izgubi starše.

I: Se vam je zaupal?

Mislím, da ne. Mislím, da se ni posebej zaupal. Tako, kot sem rekla, da se ti moški iz moje sredine zelo težko odprejo oziroma se sploh ne odprejo. Smo v bistvu ženske tako rahločutne, da točno vidimo, kdaj potrebuje pomoč, kdaj ga lahko potolažiš, ga pomiriš.

(29)

SIS-130-Alja-1987

Svoji mami lažje pomagam kot svojemu očetu, ker je le-ta bolj vase zaprt, je bolj samosvoj in ne rabi nobene pomoči, čeprav dela narobe.

Primeri, ki ponazarjajo, da ženske dajejo moškim iz svojega omrežja več emocionalne opore, kot pa jo prejemajo od njih, nakazujejo prisotnost zavesti o asimetriji in nizki udeležbi moških pri delitvi emocionalne opore. Vsaj v primeru Hane – citat (25) – pa je eksplicitno prisotna tudi želja po večji emocionalni dostopnosti partnerja: sogovornica je tudi povedala, da si želi, da bi ji mož stal ob strani, da ne bi občutila čustvene praznine. Poudarjanje čustvene odsotnosti moških ima potencialno emancipatoričen naboj: preko ozaveščenosti o asimetričnem emocionalnem vedenju in hkratnem občutenju (čustvene) prikrajšanosti lahko vodi v upor oz. sproži pogajanja za bolj uravnoteženo delitev emocionalno podpornih aktivnosti. Vendar pa so nakažane povezave v navedenih primerih manj verjetne, če upoštevamo razlage za obstoječo spolno delitev emocionalnega dela, ki so jih navedle intervjuvanke.

Sogovornice so kot dejavnike, ki pojasnjujejo neenako participacijo moških v emocionalni opori, navajale spolno določene osebnostne lastnosti, npr. večjo zaprtost moških – v citatih (24), (27) in (28) – ali pa pomanjkanje izkušenj, veščin in sposobnosti, kot so razumevanje, sposobnost komuniciranja in potrpljenje. Če pogledamo citat (23), vidimo, da je intervjuvanka (dvakrat) poudarila neznanje moških: »moški ne zanj pomagati« drugim, ko imajo slednji čustvene težave. Razlago, da je to področje moškim neznano, da ga ne razumejo ter zato ne znajo pomagati in imeti potrpljenja s tem, najdemo tudi v citatu (22). O neizkušenosti pa je govorila intervjuvanka v citatu (26), ki je mnenja, da moški pomagajo manj kot ženske, »ker se s tem niso ukvarjali dosti«. Če pa pogledamo citata (24) in (28), vidimo, da je pri razumevanju spolnega neravnotežja v emocionalni opori izpostavljena tudi

različna narava žensk glede na moške, ki pojasnjuje bolj razvit podporni oz. skrbstveni instinkt pri ženskah. Moški torej dajejo manj, ker nimajo ustreznih »naravnih« potencialov za podporno vedenje.

Iz navedenih primerov vidimo, da intervjuvanke omejenega sodelovanja moških pri emocionalni opori ne pripisujejo pomanjkanju emocionalne skrbi, temveč dejavnikom, ki se nahajajo onkraj osebne izbire: (spolno določeni) osebnosti in naravi ali pa pomanjkanju sposobnosti oz. veščin in znanja. S tem, ko spolno asimetrijo v emocionalni opori opredeljujejo kot izraz spolne razlike (oz. manjšo udeležbo moških kot del tega, kakšni so moški), pa jo obenem ohranjajo nespremenjeno kot nepogajalski del družinskega življenja.

Pristajanje na obstoječo (asimetrično) delitev emocionalne opore – ki se kaže v razlagi spolnih razlik, s katero intervjuvanke naturalizirajo povezavo žensk, emocij in emocionalnega dela – podpirajo tudi izjave intervjuvank, ki se nanašajo na percepcijo dajanja opore oz. na pomene, ki jih intervjuvanke pripisujejo svoji vlogi dajalk emocionalne opore.

Percepcija nudenja emocionalne opore

242

Eden od namenov, ki smo ga želeli doseči z intervjuji, je bil ugotoviti, kako intervjuvanci doživljajo dajanje emocionalne opore. Vsi so povedali, da jim to pomeni veliko. Medtem ko so moški to izrazili zelo na kratko in v širšem smislu, so ženske o tem povedale več in svojo emocionalno skrb za druge povezale z zadovoljstvom (posebej v primerih pozitivnih učinkov te skrbi) in drugimi posebnimi občutki.

Zadovoljstvo:

(30)

SIS-115-Marija-2005

Pomeni mi osebno zadovoljstvo, sploh, če imam občutek, da sem nekomu zares pomagala.

(31)

SIS-116-Cvetka-2005

To je neko posebno zadovoljstvo, če vidiš, da lahko nekomu pomagaš in da ta pomoč tudi zaleže, da mu to pomaga premostiti krize ali pa težave ...

(32)

SIS-110-Majda-1987

Bila sem zadovoljna, če sem lahko nudila pomoč.

(33)

SIS-126-Ema-1987

Dober občutek imaš, a ne, da lahko enemu pomagaš. Osebno zadovoljstvo.

(34)

SIS-125-Darinka-2005

To je eno posebno zadovoljstvo, ki te gor drži.

Posebni občutki: duhovno bogastvo, veselje, zadoščenje, potrditev, občutek topline, občutek, da te cenijo/spoštujejo, samozavest:

(35)

SIS-123-Barbara-2005

V bistvu me blazno bogati, da vem, da sem nekomu dala pameten nasvet, da sem mu bila opora v krizi in me to strašno bogati ... In svetovno se počutiš, svetoven občutek, da nekomu lahko pomagaš.

(36)

SIS-126-Minka-2005

To je pa duhovno bogastvo. Več kot denar. Mene bogati, da lahko komu pomagam ... Meni to veliko pomeni.

(37)

SIS-128-Jagoda-2005

Sem zelo vesela, da sem lahko nekomu pomagala v stiski.

(38)

SIS-121-Gabi-1987

Vsem sem vedno rada ponudila pomoč ... Vedno sem jim bila na voljo. Pomenilo mi je osebno zadoščenje in zadovoljstvo, da so me prosili za pomoč prav mene. Bila sem vesela, da lahko pomagam.

(39)

SIS-116-Cvetka-1987

Bilo mi je v veliko zadoščenje, ker sem ugotovila, da jim pomagam, da dejansko, dejansko (poud. v orig.) to pozitivno na njih vpliva ...

(40)

SIS-123-Barbara-1987

Meni je to vedno bila ena potrditev, da nekdo pride in da mu jaz lahko pomagam. Res, to pa dejansko.

(41)

SIS-122-Anja-1987

Zmeraj ti je v veselje, če lahko komu pomagaš ... En občutek topline ...

(42)

SIS-110-Hana-2005

To mi veliko pomeni, ker vidim, da me te osebe tudi cenijo in spoštujejo.

(43)

SIS-117-Dragica-2005

Počutila sem se nekako bolj samozavestno ...

244

V pogovorih ni bilo zaznati, da »nudenje emocionalnih resursov« ali »nošenje emocionalne prtljage« (izraza po Rubinu, 1984 v Duncombe in Marsden, 1998: 213) obremenjujeta intervjuvanke. Izjemi sta Suzana in Dalja, pri čemer slednja bremena ni navezala na praktične oporne aktivnosti, temveč zgolj na občutek, da je »nekomu hudo«.

(44)

SIS-127-Suzana-2005

Vsako tako pomaganje pri čustvenih zadevah te tudi bremeni. Lahko narediš dosti škode. S kako pripombo, npr., lahko zadevo še bolj poslabšaš. Ko pomagaš, moraš znat tudi pomagati.

(45)

SIS-125-Dalja-2005

Lepše je živeti brez občutka, da nekdo rabi pomoč, da mu je hudo. In če narediš spontan korak, da komu pomagaš, se čez čas sploh ne sprašuješ o tem, kaj ti je pomenilo, da si nekomu pomagal.

Kot je razvidno iz citatov od (30) do (43), so sogovornice pomoč, ki jo nudijo, konceptualizirale kot vir zadovoljstva in samoizpolnitve. Navajale so

zgolj pozitivne občutke, ne pa tudi negativnih, npr. napora ali pa neavtentičnosti in izčrpanosti, do katerih lahko privede dolgotrajnejše izvajanje intenzivnega in intimnega dela z drugimi. V pogovoru so poudarile, da bi pomagale vsem, ki imajo težave, bližnjim in ne tako bližjim, kolikor bi le mogle, kolikor se le da in na kakršen koli način, da so, skratka, »vsem vedno na razpolago« (tudi ponoči, kot je dodala Hana), saj to *rade* počnejo, ker *takšne so*. Čeprav *vedo*, da v svojem omrežju ne prejemajo enakovredne čustvene opore (kot smo ugotovili zgoraj), pa tega torej očitno ne *občutijo* kot problem. To nam povedo tudi spodnje izjave.

(46)

SIS-123-Barbara-1987

So se res že od dolgo nazaj ljudje vedno radi name obračali. Pa marsikaj prišli povedat. Očitno malo tega imam in so začutili.

(47)

SIS-111-Breda-2005

Znam človeka poslušat ... sem takrat v stvari tolik psihično tiho, da se on spuca, sčisti in mu potem probaš previdno iznesti svoje mišljenje.

(48)

SIS-117-Dragica-2005

Sem človek, ki rad pomaga ljudem pa ki jih razumem v stiski.

(49)

SIS-112-Cilka-1987

Jaz sem zelo socialen človek in nekako zelo poskušam zastopiti njihove težave in jim tudi pomagati.

(50)

SIS-128-Fani-2005

I: Pa je veliko ljudi, ki pridejo k tebi po podporo?

Ja, veliko jih je.

I: Zakaj pa misliš, da jih je veliko?

Zato, ker se rada pogovarjam, ker znam prisluhniti ...

(51)

SIS-115-Marija-2005

Rada pomagam in svetujem.

(52)

SIS-112-Lana-1987

Ker imam rada ljudi ... rada pomagam ...

Kot lahko razberemo iz navedenih primerov, so sogovornice svoje emocionalne storitve (ponovno) navezale na posedovanje socio-emocionalnega potenciala (»očitno malo tega imam«, »sem zelo socialen človek«, »sem človek, ki rad pomaga ljudem«), ki jih »naravno« usposablja za ukvarjanje s čustvenimi težavami drugih. Z opisi, da to *rade* počnejo in da izražajo sebe – človeka, kakršne so – sporočajo, da se pri tem počutijo avtentične. Emocionalna skrb za druge se je v pogovoru pokazala kot nekaj naravnega in samoumevnega, ne pa kot kulturni predpis, vezan na družbeno pričakovane vloge spolov oz. kot delo (breme), ki bi si ga bilo potrebno enakomerno deliti z moškimi.

(53)

SIS-118-Erna-2005

Kaj če mi pomenit, nič! Kaj če mi pomenit? To je nekaj čisto normalnega ... Meni se zdi to čisto samoumevno.

(54)

SIS-125-Dalja-2005

To je tako samoumeven korak, da potem sploh ne razmišljaš, ali je to dobro, je to mene obogatilo, sem zdaj več vredna?

Podobno kot pri primerih, s katerimi smo ponazorili odzivnost omrežij in razumevanje njene spolne določenosti, se tudi pri pojmovanju dajanja emocionalne opore pokaže, da intervjuvanke ne problematizirajo dominantnega kulturnega modela, po katerem je emocionalna opora delo žensk, ženske same pa opredeljene kot bolj emocionalen spol. Pristajanje na obstoječo delitev emocionalne opore, ki so jo opisale kot izrazito asimetrično glede emocionalne vpletenosti moških, se kaže v uporabi retorike spolnih razlik, s katero opravičujejo nedelo moških (nimajo znanja, sposobnosti, veščin, idej, se ne znajdejo najbolje, nimajo enakih problemov), in v močni identifikaciji z vlogo emocionalne skrbnice, pri kateri sta »pravi« jaz ali »prava« osebnost vezana na emocionalno zadovoljevanje drugih. Potencialne negativne posledice preobremenjenosti z opornimi aktivnostmi so netematizirane, opora, ki jo nudijo znotraj neuravnotežene delitve emocionalnega dela, za njih (sploh) ni breme, pač pa vrednostno delovanje, ki prinaša nagrade (osebno zadovoljstvo, pozitivni občutki).

Naše ugotovitve, da ženske dajejo partnerjem in drugim moškim iz omrežja več opore, kot pa jo prejema od njih, in da se v kriznih situacijah,

ko potrebujejo emocionalno pomoč, praviloma obrnejo na druge ženske in ne na moške, potrjujejo ugotovitve prejšnjih raziskav v tujini (Wellman in Wortley, 1990 v Kogovšek et al., 2003: 195; Erickson, 1993: 889) in v Sloveniji (Kogovšek et al., 2003: 195–97; Iglič, 1988; Dremelj, 2003; Hlebec, 2003). Emocionalna skrb za druge tako ostaja v tradicionalni domeni žensk, kontinuiteta binarne delitve na »čustveno žensko« in »nečustvenega moškega« znotraj zahodne kulture (Lupton, 1998) pa je podprta z delitvijo zasebnega in javnega: znotraj zasebne sfere je ženskam pripisana odgovornost za ustvarjanje čustveno opornega okolja, v katerem moški in drugi družinski člani prejemajo potrebno oporo, ki jih usposablja za učinkovito spopadanje z racionalnim svetom javnega življenja. Identiteta žensk je še vedno močno kulturno povezana z emocionalnostjo in nudenjem emocionalnih storitev. In ker predpostavljamo, da ljudje težijo h konstruiranju interakcijskih okolij, ki potrjujejo njihovo identiteto, domnevamo, da ženske nudijo več opornih aktivnosti, ker jim to omogoča prilagajanje na spolno označeno identiteto.

Ženske niso le tradicionalno ujete v kvaziterapevtsko funkcijo reguliranja čustev tako moških kot (drugih) žensk, ampak so prepričanje, da so po svoji naravi za to funkcijo bolj emocionalno opremljene kot moški, ponotranjile do te mere, da svoje lastno oporno vedenje percipirajo kot spontan izraz naklonjenosti do vseh, ki potrebujejo pomoč. Takšna uglašenost z dominantnim diskurzom – ki emocionalno oporo reducira na izkazovanje ljubezni, emocionalne razlike v izražanju glede na spol pa namesto z družbeno delitvijo dela povezuje z naravo – vodi v podcenjevanje vložkov energije, časa in truda ter s tem v razvrednotenje in nevidnost te oblike dela v okviru družinskih/sorodstvenih relacij. Reguliranje čustev drugih kot osrednji proces emocionalne opore ni spontan izraz »naravnega stanja« (Bielby, 1999: 394). Emocionalna opora je naučen proces, ki vključuje – tako kot druge oblike (plačanega in neplačanega) dela – anticipiranje, načrtovanje, organizacijo in reševanje problemov (James, 1989: 27) ter intenzivno upravljanje emocij z namenom izražanja primerne emocije, ki blagodejno vpliva na drugo osebo (Erickson, 1993: 890). Zanimarjanje tega dejstva pomeni, kot ugotavlja N. James (1989: 26–28), da ostaja emocionalna opora kljub zahtevnosti in vlogi, ki jo igra v družbeni reprodukciji, neopažena, podcenjena in nepriznana kot delo tako s strani širše družbe kot tudi s strani žensk samih. Neuravnotežena participacija spolov v emocionalnem delu je najbolj trdovratna manifestacija spolne neenakosti v sodobnih družbah (Duncombe in Marsden, 1995: 165).

Če sta razvrednotenje prispevka žensk in neenaka delitev emocionalnih storitev po eni strani manifestaciji societalne dominacije moških in vir moči individualnih moških (Duncombe in Marsden, 1995: 158), je po drugi strani oskrbovanje drugih z emocionalnimi resursi vir moči/oblasti žensk nad porabniki njihove opore. Družinski člani in drugi sorodniki s prenosom funk-

cije zadovoljevanja emocionalnih potreb na ženske razkrijejo svojo ranljivost in odvisnost od oskrbe, kar daje oskrbovalki moč ali vsaj občutek moči, saj je le ona tista, ki lahko s svojo rahločutnostjo odpravi težave in pomaga zaceliti rane, ali kot je to povedala naša intervjuvanka – citat (28): »Smo v bistvu ženske tako rahločutne, da točno vidimo, kdaj potrebuje pomoč, kdaj ga lahko potolažiš, ga pomiriš.« V Foucaultovi perspektivi (1991) bi lahko rekli, da se preko in z nudenjem emocionalnih storitev vzpostavljata dva oblastna instrumenta ali disciplinarni tehniki: nadzorovanje in normalizacija. Pri emocionalni opori postanejo vedenja in čustva porabnikov opore središče *pozornosti* ponudnika – ženske tako nadzorujejo (opazujejo in regulirajo) ne le emocije drugega, temveč tudi načine njihovega zadovoljevanja, vključno z namerno odtegnitvijo opore oz. določenih storitev. V dajanju opore lahko ženske najdejo vir svoje moči/oblasti v mikrookolju doma, občutek osebne učinkovitosti pri skrbi (spomnimo se na poudarke intervjuvank o pozitivnih učinkih opore v citatih (30), (31), (39)) pa blaži podvrženost moški dominaciji v širši družbi. Verjetno bi lahko v tej smeri iskali razlago za intenzivno emocionalno angažiranje naših sogovornic v opornih aktivnostih, čeprav z izražanjem pretirane altruistične skrbi za druge – s katero tvegajo izgubo zavesti o lastni eksploatiranosti ter »izgubo samih sebe« – ustrezajo profilu tega, kar Duncombova in Marsdenova (1998: 211) imenujeta »Stepfordske žene«.

Normalizacija, drugi instrument, preko katerega ženske kot emocionalne oskrbovalke vzpostavljajo svojo oblast v domačem okolju, je vsebovan v ocnah opore moških članov omrežja oz. moških nasploh. Kot smo izvedeli iz pogovorov, moški *načeloma* pomagajo, vendar je njihova opora *drugačna*, kot bi jo *ženske hotele*, ni tista »prava« oz. je moški ne izražajo na zaželen, normalen način. Če ponovno pogledamo zgornje citate (5), (6) in (7), vidimo, da sogovornice v svojih omrežjih ne najdejo moškega sogovornika, ki bi »zelo razumel«, »tolažil«, se »poglobljeno pogovarjal«. Anja in Barbara bi, kot je razvidno iz spodnjih izjav, želele več pomilovanja, boljše razumevanje, več pogovora, več poglobljenega pogovora. Barbara tudi ocenjuje, da le določene vrste pomoči (poglobljen pogovor) kažejo dejansko pomoč.

(55)

SIS-122-Anja-1987

I: Na koga ste se takrat najbolj zanesli?

Ne vem. Mislim, da bi lahko rekla, da na moža.

I: Pa vam je mož pomagal?

Ja, pomagal, čeprav je tako, da moški se na čustvene stiske odzivajo *drugače*, kot bi ženske *hotele*, rade bi malo več pomilovanja, malo več pogovora. Ampak *načeloma* je.

(56)

SIS-122-Anja-1987

Ženske smo res tako, da ena drugo *malo poslušamo in malo počebljamo* o tem in nam je lažje in gremo naprej.

(57)

SIS-123-Barbara-2005

Lahko bi rekla, da tisti, ki res stopi v to temo bolj globoko v kontakt z mano, da *da veliko od sebe* ... tisti, ki me *bolje* razume, se seveda tudi *bolj globoko* pogovarjava o teh stvareh.

(58)

SIS-123-Barbara-1987

Z NN (prijateljico) sva te stvari tudi *dosti globoko razpravljale* in tudi mislim, da sem ji bila *ful v oporo* takrat.

Po Foucaultu se normalizacija nanaša na vzpostavljanje norm, s katerimi ocenjujemo vedenja drugih, njihovo prilagojenost normi. Preneseno na naše primere to pomeni, da sta kot pravilna, tipična izraza emocionalne opore vzpostavljena pogovor in emocionalno ekspresivno vedenje. Ko predstavlja kultura pogovora in emocionalne ekspresije osnovo za ocenjevanje normalnosti na področju dajanja emocionalne opore, postanejo drugi, »moški« načini izražanja emocionalne opore podcenjeni in (potencialno) predmet terapevtskih ali popravljalnih postopkov. V tej feminizaciji emocionalne opore ženske od moških pričakujejo, da jim oporo izkazujejo na »ženski« način, kar pa lahko moške bolj utesnjuje in odbija. Čeprav moški v domačem okolju dajejo videz emocionalne oddaljenosti in nevpletenosti, tudi sami izvajajo emocionalno delo – skladno s svojim pogledom na oporni učinek za odnos oz. bližnje osebe. Kot ugotavlja D. Luptonova (1989: 130), emocionalno delo ne obsega zgolj emocionalne ekspresije, pomirjanja in razveseljevanja – torej aktivnosti, ki jih ženske izvajajo v večji meri kot moški. Participacija moških v emocionalnem delu lahko vključuje prikrivanje strahov in frustracij (vključno s tistimi, ki se vežejo na delovno mesto) pred svojimi domačimi z namenom obvarovati jih pred zaskrbljenostjo in vznemirjenostjo. Emocionalno oporo je torej mogoče dajati bodisi na način izražanja ali potlačevanja in prikrivanja.

Sklep

Z raziskavo smo potrdili obstoj spolne asimetrije v nujenju emocionalne opore, ki jo odkrivajo praktično vse raziskave na tem področju. V vlogi emocionalnih skrbnic nastopajo v glavnem ženske, moški člani omrežja so, v percepciji intervjuvank, manj odzivni na individualne težave družinskih čla-

nov oz. se na te težave odzivajo na drugačen način kot ženske. Moški so težje dostopni tudi v primeru lastnih težav, čustvene storitve, ki jim jih nudijo ženske, uporabljajo na prikrit način. To pomeni, da je breme prepoznavanja in reševanja njihovih težav delo žensk, ki zahteva veliko rahločutnosti, pozornosti/skrbi in truda.

Analiza podatkov je prav tako pokazala, da se intervjuvanke močno identificirajo z vlogo »terapevte«. Oporo, ki jo dajejo, sprejemajo kot samoumeven del tega, kar so, kar jih definira kot osebo, človeka. Močna vpletenost v emocionalno delo, poudarjanje samoumevnosti nujenja opore in samo razumevanje neenake delitve emocionalne opore/dela (moški nimajo izkušenj, to področje jim je neznano, nimajo idej, kako pomagati, ne znajo pomagati ipd.) pa omejuje kritično refleksijo spolne asimetrije (oz. ustvarja lažen občutek skupnosti) in spodbuja njeno dejansko obnavljanje v vsakdanjem življenju. V tem pogledu nismo našli razlik glede na obe opazovani leti in generaciji, kar kaže na globoko ukoreninjenost spolnih stereotipov in na trdovratnost spolnih vlog.

Po drugi strani pa ne gre spregledati dejstva, da smo imeli v našem vzorcu predvsem ženske, ki so nam razkrile svoj pogled na emocionalno oporo. Ugotovili smo, da intervjuvanke emocionalno pomoč povezujejo z govorjenjem o čustvih, torej z verbalnim in neposrednim izražanjem skrbi, sočutja, razumevanja in naklonjenosti. Večjo nagnjenost žensk k tovrstnim (verbalnim) oblikam komuniciranja v primeru čustvenih težav pa ne moremo razumeti kot normo opore in s tem kot »dokaz«, da so ženske bolj oporne (ljubeče, sočutne) in da moški teh kakovosti nimajo. V tovrstnem dojemanju lahko opazimo izrazito feminizacijo emocionalne opore, ki kot oporne (in dejansko učinkovite) izpostavlja edino »ženske« oblike, pozablja pa na »moške« oblike izražanja opore ali pa jih implicitno razvrednoti – »moški« načini odzivanja na težave drugih so bili v intervjujih opredeljeni kot nezadostni, nepravi. Po tovrstnem ocenjevanju je ženska, ki se verbalno pogloblja v problem, bolj oporna (sočutna, razumevajoča) kot moški, ki se trudi prikriti lastne težave, ki bi lahko še bolj otežile situacijo.

Recipročnost emocionalne opore v odnosih med spoloma torej je prisotna, vendar pa so oblike te opore spolno pogojene. Ugotovitve, do katerih smo prišli, odpirajo nove možnosti raziskovanja emocionalne opore glede na spol, predvsem z vidika oblikovanja metodologije, ki bo omogočila približanje in zajetje »moških« načinov opornega odzivanja na težave drugih. Pristranska merila, s katerimi bi pri moških in ženskah iskali zgolj »ženske« načine izkazovanja opore, postavljajo ženske v navidezno vodilno vlogo, moške pa celo na neupravičeno nižji položaj v opornih izmenjavah.

LITERATURA

- Antonucci, Tony C. (1986): Measuring Social Support Networks: Hierarchical Mapping Technique. *Generations* 3, 10–12.
- Antonucci, Tony C., Akiyama, Hiroko, Lansford, Jennifer E. (1998): Negative Effects of Close Social Relations. *Family relations* 47(4): 379–384.
- Beck, Ulrich, Beck-Gernsheim, Elisabeth (1995): *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich, Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002): *Individualisation: Institutionalized Individualism and Political Consequences*. London: Sage.
- Bielby, Deborah D. (1999): Gender and Family Relations. V Chafez J. Saltzman (ur.), *Handbook of Sociology of Gender*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 391–406.
- Burleson, Brant R. (2003): The Experience and Effects of Emotional Support: What the Study of Cultural and Gender Differences can tell us about close Relationships, Emotion, and interpersonal Communication. *Personal Relationships* 10(1): 1–23.
- Carstensen, Laura L. (1993): Motivation for Social Contact across the Life Span: A Theory of Socioemotional Selectivity. V *Developmental Perspectives on Motivation*, 209–254. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Carstensen, Laura L., Isaacowitz, Derek M., Turk Charles S. (1999): Taking Time Seriously: A Theory of Socioemotional Selectivity. *American Psychologist* 54: 165–181.
- Cramer, Duncan (2004): Emotional Support, Conflict, Depression and Relationship Satisfaction in a Romantic Partner. *The Journal of Psychology* 138(5): 534–42.
- DeVault, Marjorie L. (1999): Comfort and Struggle: Emotion Work in Family Life. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 561 (1): 52–63.
- Diener, Ed, Suh, Eunkook M., Lucas, Richard E., Smith, Heidi L. (1999): Subjective Well-being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin* 125: 276–30.
- Dremelj, Polona (2003): Sorodstvene vezi kot vir socialne opore posameznikov. *Družboslovne razprave* 43: 149–170.
- Duncombe, Jean, Marsden, Dennis (1993): Love and Intimacy: The Gender Division of Emotion and »Emotion Work«. *Sociology* 27(2): 221–242.
- Duncombe, Jean, Marsden, Dennis (1995): 'Workaholics' Men and 'Whingeing' Women: Theorising Intimacy and Emotion Work – the last Frontier of Gender Inequality? *Sociological Review* 43(1): 150–169.
- Duncombe, Jean, Marsden, Dennis (1998): 'Stepford Wives' and 'Hollow Men'? Doing Emotion Work, Doing Gender and 'Authenticity' in Intimate Heterosexual Relationship. V G. Bendelow in S.J. Williams (ur.), *Emotions in Social Life*. London in New York: Routledge.
- Eisenstadt, Shmuel Noah, Roniger, Luis (1984): *Patrons, Clients and Friends: Interpersonal Relations and the Structure of Trust in Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erickson, Rebecca J. (1993): *Reconceptualizing Family Work: The Effect of Emotion*

- Work on Perceptions of Marital Quality. *Journal of Marriage and the Family* 55: 888–900.
- Erickson, Rebecca J. (2005): Why Emotion Work matters: Sex, Gender, and the Division of Household Labor. *Journal of Marriage and Family* 67(2): 337–351.
- Foucault, Michel (1991): *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London: Penguin Books.
- Giddens, Anthony (2000): *Preobrazba intimnosti* (spremnna beseda Alenka Švab). Ljubljana: Založba /*cf.
- Hamilton, Jill B., Sandelowski, Margarete (2004): Types of Social Support in African Americans with Cancer. *Oncology Nursing Forum* 31(4): 792–800.
- Hlebec, Valentina (2003): Omrežja starostnikov v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 43: 177–182.
- Hlebec, Valentina in Kogovšek, Tina (2005): Med korenčkom in palico sekundarne analize podatkov o socialnih omrežjih. *Družboslovne razprave* 49–50, 189–203. Ljubljana: Slovensko sociološko društvo: Fakulteta za družbene vede.
- Hochschild, Arlie R. (1983): *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Hochschild, Arlie R. (1989): *The Second Shift. Working Parents and the Revolution at Home*. New York: Viking.
- Iglič, Hajdeja (1988): Egocentrične socialne mreže. *Družboslovne razprave* 5: 82–93.
- Isaacowitz, Derek M., Seligman, Martin E. P. (2003): Cognitive Styles and Psychological Well-being in Adulthood and old Age. V Marc H., Lucy Bornstein, Corey L. M. Keyes Davidson, Kristin A., Moore & The Center for Child Well-Being (ur.), *Well-Being: Positive Development across the Lifespan*, 449–475. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- James, Niki (1989): Emotional Labour: Skill and Work in the Social regulation of Feelings. *The Sociological Review* 37(19): 15–42.
- Kogovšek, Tina, Hlebec, Valentina, Dremelj, Polona, Ferligoj, Anuška (2003): Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave* XIX 43: 183–206.
- Krause, Neal (2004): Lifetime Trauma, Emotional Support, and Life Satisfaction Among Older Adults. *The Gerontologist* 44(5): 615–23.
- Kunkel, Adrienne W., Burleson, Brant R. (1999): Assessing Explanations for Sex Differences in Emotional Support: A Test of a Different Cultures and Skill Specialization Account. *Human Communication Research* 25(3): 307–40.
- Lupton, Deborah (1998): *The Emotional Self*. London: Sage Publications.
- Mandič, Srna, Hlebec, Valentina (2005): Socialno omrežje kot okvir upravljanja s kakovostjo življenja in spremembe v Sloveniji med letoma 1987 in 2002. *Družboslovne razprave*. 21(49/50): 263–285. Ljubljana: Slovensko sociološko društvo: Fakulteta za družbene vede.
- Misztal, Barbara A. (1996): *Trust in Modern Societies. The Search for the Bases of Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Nadoh, Jana, Podreberšek, Petra, Hlebec, Valentina. (2004): Cognitive Evaluation of the hierarchical Approach for measuring Ego-centered Social Networks. *Metodološki zvezki*, 1(2): 379–393. Dostopno preko <http://mrvar.fdv.uni-lj.si/pub/mz/mz1.1/nadoh.pdf>, 15. 3. 2007.

- Podreberšek, Petra (2005): Hierarhični pristop merjenja egocentričnih socialnih omrežij: diplomsko delo. Ljubljana: [P. Podreberšek] 2005, 98 f., tabele. Dostopno preko: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Podrebersek-Petra.PDF>, 15. 3. 2007.
- Reis, H. T., Collins, N. (2000): Measuring Relationship Properties and Interactions Relevant to Social Support. V S. Cohen, L. G. Underwood in B. H. Gottlieb (ur.), *Social Support Measurement and Intervention*, 136–192. New York: Oxford University Press.
- Rosenberg, Morris (1990): Reflexivity and Emotions. *Social Psychology Quarterly* 53(1), 3–12.
- Ryan, Richard M., La Guardia, Jennifer G., Solky-Butzel, Jessica, Chirkov, Valery, Kim, Youngmee (2000): On the Interpersonal Regulation of Emotions: Emotional Reliance Across Gender, Relationships, and Cultures. *Personal Relationships* 12: 145–163
- Strazdins, Lyndall, Broom, Dorothy H. (2004): Acts of Love (and Work): Gender Imbalance in Emotional Work and Women's Psychological Distress. *Journal of Family Issues* 25(3): 356–78.
- Šadl, Zdenka (2005): Družbene spremembe, travmatične emocije in emocionalna opora. *Družboslovne razprave* 21(49/50): 223–242.
- Vandervoort, D. (2000): Social Isolation and Gender. *Current Psychology* 19: 229–236.
- Vaux, Alan (1988): *Social Support: Theory, Research, and Intervention*. New York: Praeger.
- Vojnovič, Maja (ur.) (1996): *Situacijska analiza o položaju otrok in družine v Sloveniji, 1995*. Ljubljana: Slovenski odbor za UNICEF, 118–122.
- Wills, Thomas A., Shinar, Ori (2000): Measuring Perceived and Received Social Support. V Sheldon Cohen, Lynn G. Underwood in Benjamin H. Gottlieb (ur.), *Social Support Measurement and Intervention*, 66–135. New York: Oxford University Press.